

Změny v pojetí ovládání a spoluovládání[#]

*Marie Zelenková**

Pro účetní závěrky, jejichž období začíná 1. 1. 2013 nebo později, vešel v platnost IFRS 10 Konsolidovaná účetní závěrka, který přinesl zásadní změny v pojmu ovládání oproti předchozímu pojetí podle IAS 27 Konsolidovaná a separátní účetní závěrka, a IFRS 11 Společná uspořádání, který obdobně oproti předchozímu znění IAS 31 Účasti na společném podnikání do určité míry jinak specifikuje pojem spoluovládání. Oba standardy nově požadují, aby se při testování existence ovládání nebo spoluovládání ve skupině brala v úvahu i řada dalších faktorů, o kterých v předchozím znění IFRS nebyla ani zmínka. Zákon č. 90/2012 Sb. o obchodních korporacích a družstvech, který vešel v platnost s účinností od 1. 1. 2014, jako kdyby k některým z těchto faktorů také nově přihlížel. V pojetí Zákona o obchodních korporacích však v některých případech v důsledku neprecizního vymezení nebo v důsledku velmi zjednodušeného požadavku na podmínky, které mají být při testování ovládání či spoluovládání splněny, může dojít i k tomu, že ovládání nebo spoluovládání bude pozitivně potvrzeno i tam, kde fakticky (resp. reálně) neexistuje. V dalším textu budou popsány změny v naší legislativě a změny v Mezinárodních standardech účetního výkaznictví za posledních několik let a následně bude porovnáno aktuální znění obou úprav souvisejících s problematikou vymezení ovládání a spoluovládání (resp. jednání ve shodě). Markantní rozdíly v úpravách budou ilustrovány na konkrétních příkladech.

Vymezení ovládání a spoluovládání v obchodním zákoníku

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, který byl v platnosti do konce roku 2013, definoval většinového společníka, ovládající osobu a osoby jednající ve shodě v § 66a. Většinový společník byl tímto ustanovením definován jako takový společník, který má většinu hlasů plynoucích z účasti ve společnosti, přičemž do celkového počtu hlasů plynoucích z účasti ve společnosti se nezapočítávaly hlasy z vlastních podílů nebo akcií v majetku společnosti nebo jí ovládané osoby, ani z podílů nebo akcií, které držela určitá osoba svým jménem na účet společnosti nebo osoby ovládané společností.

Ovládající osoba byla definována jako osoba, která fakticky nebo právně vykonává přímo nebo nepřímo rozhodující vliv na řízení nebo provozování podniku jiné osoby. Je-li ovládající osobou společnost, pak se nazývá společností mateřskou a jí ovládaná společnost společností dceřinou. Ovládající osoba je buď většinovým společníkem, nebo disponuje většinou hlasovacích práv na základě dohody uzavřené s jiným společníkem nebo společníky, nebo může prosadit jmenování nebo volbu nebo odvolání většiny osob, které jsou statutárním orgánem nebo jeho členem, anebo většiny osob, které jsou statutárním orgánem nebo jeho členem, anebo většiny osob, které jsou členy dozorčího orgánu právnické osoby, jejímž je společníkem. Jednotnému řízení lze podrobit osoby i smlouvou, která byla Obchodním zákoníkem nazývána jako „ovládací smlouva“. Osoba, jež se stala řídicí osobou na základě ovládací smlouvy, byla vždy označena za ovládající osobu.

Osoby jednající ve shodě jsou ovládajícími osobami, pokud společně disponují většinou hlasovacích práv na určité osobě. Disponováním s hlasovacími právy se v rámci § 66a

[#] Tento příspěvek byl zpracován jako jeden z výstupů výzkumného projektu Fakulty financí a účetnictví VŠE v Praze, který je realizován v rámci institucionální podpory VŠE IP 100040.

^{*} Ing. Marie Zelenková, Ph.D. – odborná asistentka; Katedra finančního účetnictví a auditingu, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <zelenm@vse.cz>.

Obchodního zákoníku rozuměla možnost vykonávat hlasovací práva na základě vlastního uvážení bez ohledu na to, zda a na základě jakého právního důvodu jsou vykonávána, popřípadě možnost ovlivňovat výkon hlasovacích práv jinou osobou.

Za ovládající osobu Obchodní zákoník dále považoval osobu, která by disponovala alespoň 40 % hlasovacích práv na určité osobě za předpokladu, že by žádná jiná osoba nedisponovala stejným nebo vyšším množstvím hlasovacích práv. Obdobná podmínka byla stanovena i v případě osob jednajících ve shodě. Jako ovládající osoby byly označeny osoby jednající ve shodě, které by disponovaly alespoň 40 % hlasovacích práv na určité osobě. Podrobněji – viz Štenglová, I. aj. (2010).

Vymezení ovládání a spoluovládání v zákoně o obchodních korporacích

Zákon o obchodních korporacích nabyl účinnosti 1. 1. 2014. Podle tohoto zákona je ovládající osobou osoba, která může přímo či nepřímo uplatňovat rozhodující vliv. Je-li ovládající osobou obchodní korporace, je mateřskou obchodní korporací a je-li ovládanou osobou obchodní korporace, je dceřinou obchodní korporací. Ovládající osobou je buď řídící osoba, nebo většinový společník. Řídící osoba je taková osoba, již je k jednotnému řízení podrobena jedna nebo více osob. Jednotným řízením se rozumí vliv řídící osoby na činnost řízené osoby sledující za účelem dlouhodobého prosazování koncernových zájmů v rámci jednotné politiky koncernu koordinaci a koncepční řízení alespoň jedné z významných složek nebo činností v rámci podnikání koncernu. Většinový společník je takový společník, který má většinu hlasů plynoucích z účasti v obchodní korporaci. Do celkového počtu hlasů plynoucích z účasti v obchodní korporaci se pro potřeby tohoto dílu nezapočítávají hlasy z vlastních podílů ve vlastnictví obchodní korporace nebo jí ovládané osoby, ani z podílů, které na účet obchodní korporace nebo osoby jí ovládané nabyla jiná osoba jednající vlastním jménem.

Podle § 75 zákona o obchodních korporacích se má za to, že ovládající osobou je osoba, která může jmenovat nebo odvolat většinu osob, které jsou členy statutárního orgánu obchodní korporace nebo osobami v obdobném postavení nebo členy kontrolního orgánu obchodní korporace, jejímž je společníkem, nebo může toto jmenování nebo odvolání prosadit. Dále se má za to, že osobou ovládající je ten, kdo nakládá s podílem na hlasovacích právech představujícím alespoň 40% všech hlasů v obchodní korporaci, pokud stejným nebo vyšším podílem nenakládá jiná osoba nebo jiné osoby jednající ve shodě.

U osob jednajících ve shodě se má za to, že jsou osobami ovládajícími, pokud společně nakládají podílem na hlasovacích právech představujícím alespoň 40 % všech hlasů v obchodní korporaci, pokud stejným nebo vyšším podílem nenakládá jiná osoba nebo jiné osoby jednající ve shodě.

Podle stejného ustanovení zákona se má za to, že osobou ovládající nebo osobami ovládajícími je také ten, kdo sám nebo společně s osobami jednajícími s ním ve shodě získá podíl na hlasovacích právech představujícím alespoň 30 % všech hlasů v obchodní korporaci a tento podíl představoval na posledních třech po sobě jdoucích jednáních nejvyššího orgánu této osoby více než polovinu hlasovacích práv přítomných osob.

Na tomto místě stojí dále za zmínku, jak vysvětlit text zákona počínající slovy „má se za to“. Obvykle se těmito slovy uvádí podmínky, za nichž něco platí, pokud nějaké další podmínky nevymezují opak. Obdobně je tomu i v zákoně o obchodních korporacích. Tento zákon definuje většinového společníka jako ovládající osobu, která disponuje více než 50 % hlasovacích práv. Zároveň však připouští, že ovládající osobou, může být i osoba, která drží méně než 50 % hlasovacích práv, pokud drží alespoň 40 % všech hlasů v obchodní korporaci a zároveň žádná jiná osoba nebo osoby jednající ve shodě nedisponují stejným nebo vyšším podílem. Zákon o obchodních korporacích připouští, že ovládající osobou (nebo osobami) může být i osoba (nebo

osoby) držící alespoň 30% podíl na hlasovacích právech, pokud tento podíl představoval na posledních třech po sobě jdoucích jednáních nejvyššího orgánu této osoby více než polovinu hlasovacích práv přítomných osob. Stačí splnění pouze jedné z výše uvedených tří možností, aby bylo osobě (nebo osobám jednajícím ve shodě) držící příslušný podíl na hlasovacích právech potvrzeno ovládání. Slova „má se za to“ nelze vysvětlovat, že by splnění jedné z výše uvedených tří podmínek mohlo znamenat, že tato osoba (nebo osoby jednající ve shodě) nebude ovládat jednotku, jejíž podíly drží. Podrobnější komentář k zákonu o obchodních korporacích – viz Bělohlávek, A. J. aj. (2013), Štenglová, I. – Havel, B. aj. (2014).

S ohledem na skutečnost, že zákonné podmínky zejména v oblasti určení ovládání vázané na držbu 40% nebo dokonce 30% podílu na hlasovacích právech nejsou stanoveny dostatečně precizně, může být potvrzeno ovládání i investorovi, který fakticky nebude ovládat jednotku, jejíž podíl na hlasovacích právech drží. Mohou existovat i další a pro určení toho, zda osoba je osobou ovládající, významnější faktory, které by měly být vzaty v úvahu. Konkrétním příkladem bude věnována zvláštní pozornost v další části tohoto příspěvku srovnávající IFRS s českou legislativou.

Vymezení ovládání a spoluovládání v českých účetních předpisech

České účetní předpisy pracují s pojmy ovládání a spoluovládání¹ v souvislosti s požadavkem na sestavení konsolidované účetní závěrky. Pravidly, postupem při zahrnování účetních jednotek do konsolidačního celku a metodami konsolidace se zabývá vyhláška č. 500/2002 Sb. pro účetní jednotky, které jsou podnikateli, na základě které se provádějí některá ustanovení zákona o účetnictví (dále jen Vyhláška) a Český účetní standard č. 20 věnující se problematice konsolidací účetních závěrek. I v českých účetních předpisech se v této oblasti uskutečnily zajímavé změny.

Na začátku roku 2010 § 63, odst. 4. Vyhlášky vymezoval, jaké metody se při sestavování konsolidované účetní závěrky využívají. Při zahrnutí ovládané nebo řízené osoby do konsolidované účetní závěrky se podle tohoto ustanovení měla použít plná metoda konsolidace a při zahrnutí osoby, která je celá ovládána ve shodě s další nebo dalšími osobami (tzv. jednotka pod společným vlivem), se měla použít poměrná metoda konsolidace, pokud osoby jednající ve shodě měly **stejný podíl na základním kapitálu** této ovládané nebo řízené osoby.

Výše uvedené bylo potvrzeno i v Českém účetním standardu č. 20, v části šesté, která upravovala konsolidaci pomocí poměrné metody. Poměrnou metodou se v rámci tohoto ustanovení, mimo jiné, rozumělo vyloučení podílů, jejichž emitentem je osoba ovládaná ve shodě s další nebo dalšími osobami, pokud tyto osoby mají **shodný podíl na základním kapitálu** ovládané nebo řízené osoby a vlastního kapitálu, který se váže k vylučovaným podílům.

Podmínka, která určovala použití poměrné metody konsolidace jedině za předpokladu, že osoby jednající ve shodě při ovládání další osoby musí mít **shodný podíl na základním kapitálu** této jimi ovládané nebo řízené osoby, byla velmi často kritizována odbornou veřejností. Principy, na kterých je poměrná metoda založena, ani praktické použití této metody není závislé na tom, zda jsou podíly jednotlivých investorů jednajících ve shodě na základním kapitálu jimi ovládané jednotky shodné či nikoliv. Metoda je vhodná tam, kde existuje spoluovládání. Za situace, kdy osoby (dvě nebo i více), které dohromady drží více než 50% podíl na hlasovacích právech (nejedná se o podíl na základním kapitálu, pokud jsou tyto podíly odlišné), uzavrou mezi sebou dohodu o společném ovládání jiné jednotky, je obecně vhodné

¹ Česká legislativa nepracuje doslova s pojmem spoluovládání. Podle české legislativy jsou osoby, které spoluovládají, označovány za osoby jednající ve shodě, a jednotka, která je takto ovládána, se nazývá jednotkou pod společným vlivem.

použití této metody. Metoda je tak použitelná i za podmínek, kdy např. investor, který drží 40% podíl na hlasovacích právech (za předpokladu, že podíl na základním kapitálu se shoduje s podílem na hlasovacích právech), uzavře dohodu o společném ovládnutí nad touto jednotkou s jiným investorem, který drží pouze 15% podíl na hlasovacích právech.

Znění Vyhlášky účinné od roku 2011 již výše uvedenou podmínku neobsahuje. V rámci úprav byl z předchozího znění Vyhlášky z § 63 vynechán odstavec třetí a došlo k posunu a k přečíslování dalších odstavců. Dále byla z odstavce (v předchozím znění Vyhlášky se jednalo o odstavec čtvrtý, ve znění Vyhlášky platné pro rok 2011 a později se jednalo o odstavec třetí), který se zabýval použitím jednotlivých metod pro sestavování konsolidované účetní závěrky při použití poměrné metody, odstraněna výše kritizovaná podmínka shodného podílu spoluovládajících osob na základním kapitálu spoluovládané osoby. Po této úpravě doslovné znění Vyhlášky vymezovalo, že poměrná metoda se použije při zahrnutí účetní jednotky pod společným vlivem do konsolidované účetní závěrky.

Ačkoliv ze znění Vyhlášky byla výše kritizovaná nesmyslná podmínka odstraněna, bohužel se tak nestalo ve znění Českého účetního standardu č. 20. Znění ČÚS 20, v části šesté obsahuje tuto podmínku nadále, a to beze změny. S největší pravděpodobností se jednalo pouze o opomenutí spolu se zněním Vyhlášky změnit zároveň i znění ČÚS 20. Díky tomu, že podmínka shodných podílů na základním kapitálu nebyla eliminována ze všech ustanovení, sice byla vymazána z českých předpisů, avšak nadále zůstává v Českých účetních standardech, vznikla otázka, jak závazné je toto ustanovení pro účetní jednotky. České účetní standardy sice nemají takovou právní závaznost, jakou měla Vyhláška, ale stále jsou to pravidla, která by se měla v účetnictví a při sestavování individuálních i konsolidovaných účetních závěrek dodržovat. Řada účetních jednotek se neodvážila tuto podmínku nerespektovat, přestože tato podmínka postrádá smysluplnost.

Vymezení ovládnutí a spoluovládání v IAS 27 a v IAS 31

Vymezení pojmů ovládnutí a spoluovládání bylo obsaženo již ve znění mezinárodních účetních standardů IAS 27 a IAS 31, které byly v platnosti pro účetní závěrky, jejichž období začínalo před 1. 1. 2013 (dále jen předchozí znění IAS 27, předchozí znění IAS 31). Tyto standardy se vztahovaly k sestavení konsolidované účetní závěrky plnou nebo poměrnou metodou. Znění obou standardů bylo velmi významně upraveno v roce 2011, s účinností pro účetní závěrky za období počínající 1. 1. 2013 a později. Definice a charakteristické znaky pojmu ovládnutí byly přesunuty do nového standardu IFRS 10, definice a charakteristické znaky pojmu spoluovládání do nového standardu IFRS 11. Tyto změny budou popsány dále v textu.

Ovládnutí neboli kontrola je IAS 27 definováno jako moc ovládat finanční a provozní politiky účetní jednotky tak, aby měl ovládající z její činnosti užitek. Účetní jednotka, která je ovládána jinou účetní jednotkou, je nazývána dceřiným podnikem a ovládající jednotka mateřským podnikem. IAS 27 má za to, že ovládnutí existuje, vlastní-li mateřský podnik přímo či nepřímo prostřednictvím dceřiných podniků více než jednu polovinu hlasovacích práv účetní jednotky, pokud za výjimečných okolností není jasně prokázáno, že takové vlastnictví neznamená ovládnutí. Ovládnutí existuje i tehdy, vlastní-li mateřský podnik polovinu nebo méně hlasovacích práv účetní jednotky a má přitom:

- a) moc nad více než jednou polovinou hlasovacích práv na základě dohody s jinými investory,
- b) moc ovládat finanční a provozní politiky účetní jednotky na základě stanov nebo dohody,

- c) moc jmenovat či odvolávat většinu členů představenstva nebo obdobného řídicího orgánu, přičemž účetní jednotka je ovládána prostřednictvím představenstva nebo obdobného orgánu, nebo
- d) moc uplatnit většinu hlasů na schůzích představenstva nebo obdobného řídicího orgánu, přičemž účetní jednotka je ovládána prostřednictvím představenstva nebo obdobného orgánu.

Účetní jednotka může mít v držení i tzv. potenciální hlasovací práva. Jedná se například o akciové warranty, kupní opce na akcie, dluhové nástroje nebo kapitálové nástroje, které jsou převoditelné na kmenové akcie nebo jiné podobné nástroje, které, pokud jsou uplatněny nebo převedeny, mají potenciál aktuálně poskytnout účetní jednotce hlasovací práva nebo omezit jiným stranám hlasovací práva znamenající moc nad finančními a provozními politikami jiné účetní jednotky. Při posuzování, zda účetní jednotka má moc ovládat finanční a provozní politiky jiné jednotky, by se měla vzít v úvahu i potenciální hlasovací práva.

Spoluovládání je podle IAS 31 smluvně dohodnuté podílení se na ovládání hospodářské činnosti a existuje pouze tehdy, když strategická finanční a provozní rozhodování týkající se této činnosti vyžadují jednomyslný souhlas těch stran, které sdílejí ovládání neboli kontrolu. Existence spoluovládání je prokazována například smlouvou mezi spoluvlastníky nebo protokoly z rozhovorů mezi spoluvlastníky. Úprava takového smluvního uspořádání může být zahrnuta i do stanov účetní jednotky. Písemná podoba smluvního uspořádání upravuje obvykle následující záležitosti:

- a) povinnosti společného podnikání, pokud jde o jeho činnost, trvání a vykazování,
- b) jmenování představenstva nebo obdobného vedoucího orgánu společného podnikání a hlasovací práva spoluvlastníků,
- c) kapitálové vklady spoluvlastníků a
- d) podíl spoluvlastníků na výstupu, výnosech, nákladech či výsledcích společného podnikání.

Smluvní uspořádání může určit jednoho ze spoluvlastníků za provozovatele nebo vedoucího společného podnikání. Provozovatel v tomto případě neovládá společné podnikání, ale jedná v souladu s finančními a provozními politikami, které spoluvlastníci dohodli. Nejedná se o spoluovládání, pokud by jeden ze spoluvlastníků byl v pozici, kdy by pouze on sám, tj. jednostranně ovládal činnost podřízené jednotky. Další podrobnosti k IAS 27 a k IAS 31 – viz Alfredson, K. aj. (2007).

Vymezení ovládání a spoluovládání v IFRS 10 a v IFRS 11

Účinnost IFRS 10 byla stanovena pro účetní závěrky, u kterých běžné období začíná 1. 1. 2013 nebo později. IFRS 10 definoval pojem ovládání odlišně od předchozího standardu IAS 27, používaného pro konsolidované účetní závěrky. Podle IFRS investor ovládá účetní jednotku, pokud je vystaven účinku práv na proměnlivé výnosy ze své angažovanosti na jednotce, do níž investoval, nebo na ně má právo, a je schopen ovlivňovat tyto výnosy pomocí své moci nad touto jednotkou. Posouzení, zda investor ovládá jednotku, do níž investoval, je podle výše uvedené definice založeno na třech faktorech: investor by měl mít moc nad touto účetní jednotkou, měl by být vystaven účinku proměnlivých výnosů plynoucích z této účetní jednotky a měla by existovat spojitost mezi jeho mocí ovládat jednotku a proměnlivými výnosy, jejichž účinku je investor vystaven.

Moc nad jednotkou je IFRS 10 charakterizována jako právo (či práva) investora, díky němuž může investor ovlivňovat významné činnosti účetní jednotky, do které investoval. Významnými výnosy jsou takové výnosy, které podstatně ovlivňují výnosy investora. Zda investor skutečně ovlivňuje významné činnosti účetní jednotky nebo tak nečiní, není pro

vymezení, zda moc nad jednotkou existuje, relevantní. Důležitá je schopnost investora, že tak může činit. Pokud by existovalo více investorů, kteří mají schopnost řídit různé významné činnosti jedné účetní jednotky, pak mocí nad jednotkou podle IFRS 10 disponuje ten investor, který má možnost řídit ty činnosti, které nejvýznamněji ovlivňují výnosy této řízené účetní jednotky. IFRS 10 poskytuje i návod, jak určit, které činnosti jsou těmito činnostmi nejvýznamněji ovlivňujícími výnosy. V této souvislosti bere v úvahu, jaký záměr má investor s účetní jednotkou, jaké faktory ovlivňují marži, výnosy, hodnotu účetní jednotky a jaký vliv má investor na tyto výnosy, a další skutečnosti.

Moc nad jednotkou plyne z práv, a to obvykle z práv hlasovacích. Moc nad jednotkou má investor, pokud drží většinu hlasovacích práv. Moc nad jednotkou může být potvrzena i v případě, kdy investor sice nemá většinu hlasovacích práv, ale disponuje například dohodami s ostatními držiteli hlasovacích práv nebo má s nimi jiná ujednání (například od nich získává hlasy na základě plných mocí), event. drží také tzv. potenciální hlasovací práva, jakými jsou například kupní opce na nákup akcií s hlasovacími právy apod.

IFRS 10 připouští, že v některých případech, kdy investor nedrží většinu hlasovacích práv, nemusí být definitivně rozhodnuto, zda má investor moc nad účetní jednotkou, přestože se při posouzení přihlédne ke všem třem faktorům, tj. k tomu, zda:

- má investor uzavřené dohody s dalšími držiteli hlasovacích práv,
- investor drží i práva vzniklá na základě ostatních smluvních dohod,
- investor drží i potenciální hlasovací práva.

IFRS 10 rozlišuje práva podstatná a práva ochranná. Podstatná práva jsou taková, která mohou být držiteli těchto práv uplatněna v případě, že je potřeba rozhodnout o významných činnostech, a držitelé těchto práv mají možnost (schopnost) tato práva uplatnit. Při posouzení, zda se jedná o práva podstatná, standard požaduje, aby bylo zváženo následující:

- Existují překážky, které znemožňují investorovi uplatnit jeho právo?
- Existují další strany, které musí dát souhlas k tomu, aby práva mohla být uplatněna?
- Je uplatnění těchto práv výhodné nebo nevýhodné?

Ochranná práva by měla ochraňovat zájmy držitelů těchto práv, přestože na základě těchto práv nezískávají moc nad jednotkou, jíž se tato práva týkají. Proto se při posouzení toho, zda má investor moc nad jednotkou, tato práva neberou v úvahu. Jako příklad těchto práv lze uvést práva menšinových akcionářů. Podrobněji o charakteristice moci nad jednotkou (včetně proměnlivosti výnosů jednotky, spojitosti mezi mocí nad jednotkou, do níž bylo investováno, a výnosy) a blíže o ostatních podstatných právech a o ochranných právech – viz Picker R. aj. (2012), Zelenka – Zelenková (2013), s. 34-36, Zelenka, V. (2011), s. 29-33, Zelenka, V. – Zelenková, M. (2011), s. 21-27.

Porovnání IFRS s českou úpravou ovládání a spoluovládání

Pro srovnání rozdílnosti zákona o obchodních korporacích účinného od 1. 1. 2014 s IFRS 10 účinným pro účetní závěrky, jejichž účetní období začíná 1. 1. 2013 nebo později a pro srovnání změn v těchto předpisech a standardech oproti jejich předchozím verzím, byly zvoleny následující ilustrativní situace.

Zadání situace 1:

Investor A drží 40% podíl na účetní jednotce X. Vedle něj ještě existuje investor B, který drží 30% podíl na jednotce X, a investor C, který má v držení zbývajících 30 %. Všichni tři investoři drží své podíly ve formě kmenových akcií. Vlastnický podíl je tedy shodný s podílem na hlasovacích právech. Mezi investory A, B, C neexistují žádné dohody o společném postupu

na řízení společnosti X. Každý z akcionářů se na valné hromadě rozhoduje nezávisle na ostatních akcionářích. Zásadní rozhodnutí musí být schválena valnou hromadou účetní jednotky X, a to většinou hlasů. Předpokládá se, že valné hromady se pravidelně zúčastňují všichni akcionáři.

Otázka:

Ovládá investor A účetní jednotku X?

Řešení

Odpověď na otázku, zda v podmínkách uvedených jako situace 1. existuje ovládání, je přehledně zpracována v následující tabulce. Odpověď na tuto otázku je odlišná podle toho, z jakých pravidel se pro určení existence ovládání vycházelo. České obchodní právo by ovládání investorovi A potvrdilo, mezinárodní standardy účetního výkaznictví nikoliv.

Tab. 1: Posouzení, zda existuje ovládání v podmínkách určených jako „situace 1.“

	Ovládání podle české legislativy platné do roku 2011	Ovládání podle české legislativy platné po roce 2011	Ovládání podle IAS 27 platného do roku 2013	Ovládání podle IFRS 10 účinného od roku 2013
Existuje ovládání?	ANO	ANO	NE	NE

Zdroj: Vlastní

Zdůvodnění

Investor A drží 40% podíl, čímž je splněna podmínka obsažená jak v dříve platném obchodním zákoníku, tak v současnosti platném zákoně o obchodních korporacích. Je splněna i další podmínka, že neexistuje žádný jiný akcionář, který by měl vyšší nebo stejný podíl na hlasovacích právech, stejně tak neexistují ani žádné dohody mezi ostatními akcionáři, kteří by tak jednali ve shodě. Žádné jiné další podmínky v této souvislosti pro test, zda existuje ovládání, české obchodní právo neukládá: Proto by bylo na základě této legislativy ovládání společnosti A potvrzeno.

Mezinárodní standardy účetního výkaznictví při testování ovládání taktéž umožňují, že účetní jednotka může ovládat jinou účetní jednotku, přestože nemá více než 50% podíl na hlasovacích právech, ale je nezbytné, aby byly splněny ještě další podmínky. IAS 27 mezi vyvratitelné předpoklady (tj. podmínky, za nichž je možné potvrdit ovládání, přestože není držena většina hlasovacích práva) řadí moc nad více než polovinou hlasovacích práv (přestože investor sám akcie nevlastní, má např. na základě dohod s dalšími akcionáři moc nad těmito hlasovacími právy), může ovládat finanční a provozní politiky účetní jednotky na základě stanov nebo nějaké uzavřené dohody, má moc jmenovat či odvolat většinu členů představenstva nebo obdobného řídicího orgánů, jímž je účetní jednotka ovládána, nebo má moc uplatnit při řízení na tomto řídicím orgánu většinu hlasů. Ani jedna z podmínek splněna nebyla, proto by v situaci 1. IAS 27 nepotvrdil společnosti A ovládání, tj. kontrolu nad společností X.

IFRS 10 při posuzování, zda investor A ovládá společnost X, vyžaduje otestování ještě dalších, nově přidaných okolností, na něž by při testování ovládání měl být brán také zřetel. Mezi tyto další okolnosti, jak již bylo zmíněno v předchozím textu, patří to, zda má investor uzavřené dohody s dalšími držiteli hlasovacích práv, zda investor drží i práva vzniklá na základě

ostatních smluvních dohod, nebo zda investor drží i potenciální hlasovací práva. Bez toho aniž by byla splněna některá z dalších podmínek, která investorovi zabezpečí faktickou moc či kontrolu nad jednotkou, do níž bylo investováno, nemůže být ovládnutí potvrzeno. Protože ani jedna z předchozích podmínek podle zadání situace 1. nebyla splněna, nebylo podle IFRS 10 potvrzeno, že by investor A ovládal společnost X.

Pokud by se valné hromady pravidelně nezúčastňoval jeden z akcionářů B nebo C, pak by investor A fakticky ovládal účetní jednotku X. V tomto případě by měl být test proveden prozkoumáním přítomnosti akcionářů na valných hromadách za několik let zpátky. Vhodné by bylo i zjištění, z jakého důvodu se akcionář valné hromady nezúčastňuje (např. zda o podíl na řízení nejvíce zájem, zda je příčinou vzdálenost či finanční náročnost jeho účasti na valné hromadě apod.), aby se z tohoto důvodu mohlo odvodit, zda lze s velkou mírou pravděpodobnosti předpokládat i do budoucna, že i nadále se tento akcionář valné hromady opět nezúčastní, a to ani za předpokladu, že se na valné hromadě bude jednat o něčem pro něj opravdu zásadním. Jedině v takovém případě lze investora A označit za společnost, která díky držbě 40% podílu na hlasovacích právech ovládá společnost X. Vymezení, že by se měly zkoumat poslední tři valné hromady, bez ohledu na to, zda se na těchto posledních třech valných hromadách jednalo o něčem zásadním, bez zkoumání toho, zda existují důvody, kvůli kterým se další akcionář valné hromady nezúčastnil, a zda jeho neúčast lze nebo nelze očekávat i do budoucna, je jen velmi slabým argumentem proto, aby bylo investorovi A potvrzeno ovládnutí jednotky X.

Zadání situace 2:

Investor CZ drží 34% podíl na účetní jednotce Y. Vedle něj ještě existují investoři Z1, Z2 a Z3 a každý z těchto investorů drží 22% podíl na účetní jednotce Y. Všichni čtyři investoři drží své podíly ve formě kmenových akcií, vlastnický podíl je shodný s podílem na hlasovacích právech. Investor CZ je investorem, který stejně jako účetní jednotka Y sídlí v České republice. Investoři Z1, Z2, Z3 jsou účetní jednotky sídlící v zahraničí a neexistují mezi nimi žádné dohody o společném postupu na řízení společnosti Y. Zásadní rozhodnutí související se společností Y musí být schválena valnou hromadou. Aby byla valná hromada usnášení schopná, musí být přítomni akcionáři držící více než polovinu hlasovacích práv. Z tohoto důvodu je nepsaným pravidlem, že se vedle českého akcionáře valné hromady zúčastňuje vždy i jeden ze zahraničních investorů. Na posledních třech valných hromadách se nejednalo o ničem zcela zásadním, a proto byl na posledních třech řádných valných hromadách (konaných vždy jednou ročně) přítomen vedle investora CZ vždy pouze jeden ze zahraničních investorů.

Otázka

Ovládá investor CZ účetní jednotku Y?

Řešení

Odpověď na otázku, zda v podmínkách uvedených jako situace 2. Investor CZ ovládá jednotku Y, je přehledně zpracována v následující tabulce. Jak je z tabulky patrné, nová pravidla zakotvená v zákoně o obchodních korporacích, by investorovi CZ ovládnutí potvrdila.

Tab. 2: Posouzení, zda existuje ovládání v podmínkách určených jako „situace 2.“

	Ovládání podle české legislativy platné do konce roku 2013	Ovládání podle české legislativy platné od roku 2014	Ovládání podle IAS 27 platného do roku 2013	Ovládání podle IFRS 10 účinného od roku 2013
Existuje ovládání?	NE	ANO	NE	NE

Zdroj: Vlastní

Zdůvodnění

V obchodním zákoníku účinném do konce roku 2013 byla zakotvena podmínka pro ovládání držba 40% podílu, proto by podle tohoto legislativního ustanovení nebylo investorovi CZ ovládání jednotky Y potvrzeno. V zákoně o obchodních korporacích je s účinností od 1. 1. 2014 uvedeno, že již držba 30% podílu za předpokladu, že tento podíl na poslední třech po sobě jdoucích jednáních nevyššího orgánu držené jednotky představoval více než polovinu hlasovacích práv přítomných osob, může znamenat, že takový investor je osobou ovládající. Ze zadání situace je však zcela zřejmé, že investor CZ fakticky neovládá jednotku Y. Jednalo-li by se o něčem tak zásadním, co by investoři Z1, Z2 a Z3 nechtěli ponechat pouze na rozhodnutí investora CZ, dostavili by se na valnou hromadu dva nebo dokonce všichni tři zahraniční akcionáři. Na tomto místě je nezbytné připomenout, že potvrzení ovládání podle obchodního práva může vyvolat vznik dalších povinností, jakou je zejména sestavení konsolidované účetní závěrky. Potvrzením ovládání se investor stává mateřskou jednotkou a při splnění dalších kritérií by měl sestavit konsolidované výkazy za celou skupinu. Budou-li se na valné hromadě konané např. o dva roky později projednávat zásadní záležitosti související s účetní jednotkou Y a na tomto zasedání budou přítomni všichni zahraniční akcionáři, projeví se, že investor CZ opravdu neovládá jednotku Y. Pokud již mezitím sestavil za daný rok či dva konsolidované výkazy za skupinu, nejen, že tato povinnost na něj spadla zcela neoprávněně, navíc tyto výkazy mohly mást ostatní uživatele účetních výkazů, kteří tak nabyli dojmu, že investor CZ ovládá jednotku Y.

IAS 27 ve znění platném pro účetní závěrky, jejichž počátek období byl před 1. 1. 2013, by na základě 34% podílu na hlasovacích právech (bez dalších významných oprávnění, jež by zabezpečily faktickou možnost ovládat společnost Y) za podmínek stanovených jako „situace 2.“ rozhodně nepotvrdil, že akcionář CZ ovládá jednotku Y. Stejně tak IFRS 10 by nestanovil, že investor CZ ovládá jednotku Y. Ačkoliv IFRS 10 přihlíží při testu ovládání k účasti držitelů hlasovacích práv na valných hromadách (pokud valná hromada je tím orgánem, který může vydat zásadní rozhodnutí týkající se fungování významných činností účetní jednotky), rozhodně v podmínkách neuvádí počet „tří“, tj. že by poměřoval účast na posledních třech konaných valných hromadách. Účast na posledních třech valných hromadách za podmínek vymezených jako „situace 2.“ není dostačující k tomu, aby investorovi CZ potvrdila ovládání jednotky Y. Mezinárodní standardy účetního výkaznictví by v této situaci akcionáři CZ potvrdily pouze podstatný vliv na jednotce Y. Stejně tak by podstatný vliv byl potvrzen i akcionářů Z1, Z2 a Z3.

Zadání situace 3:

Investor M drží 40% podíl na účetní jednotce Z. Vedle něj drží 25% podíl na jednotce Z ještě akcionář I1 a 20% podíl akcionář I2. Zbývajících 15 % hlasovacích práv drží stovky drobných akcionářů. Objem jejich držby se pohybuje v intervalu 0,1 % až 1 % hlasovacích práv

a neexistují mezi nimi žádné dohody ve vztahu k rozhodování o Z. Z těchto důvodů se většina těchto drobných akcionářů nezúčastňuje valných hromad. Obvykle se valné hromady účastní akcionáři M, I1, I2 a z ostatních, drobných akcionářů držitelé cca 5 % hlasovacích práv. Investoři I1 a I2 spolu uzavřeli dohodu o společném postupu při rozhodování týkajících se podniku Z. Podíl na základním kapitálu je shodný s podílem na hlasovacích právech.

Otázka

Spoluovládají investoři I1 a I2 účetní jednotku Z?

Řešení

Jak podle českého obchodního práva, tak podle Mezinárodních standardů účetního výkaznictví je odpověď na otázku, zda v podmínkách uvedených jako situace 3. existuje spoluovládání investorů I1 a I2 jednotky Z, stejná. Pouze české účetní standardy požadují, aby při spoluovládání všechny spoluovládající účetní jednotky měly stejný podíl na základním kapitálu jednotky spoluovládané. Rozdíl v odpovědi je přehledně zpracován v následující tabulce.

Tab. 3: Posouzení, zda existuje ovládání v podmínkách určených jako „situace 3.“

	Spoluovládání podle českého obchodního práva	Spoluovládání podle českých účetních standardů	Spoluovládání podle IAS 31 platného do roku 2013	Spoluovládání podle IFRS 11 účinného od roku 2013
Existuje spoluovládání?	ANO	NE	NE	ANO

Zdroj: Vlastní

Zdůvodnění

Stejně tak, jako tomu bylo v obchodním zákoníku, tak i v zákoně o obchodních korporacích je u osob jednajících ve shodě společná držba alespoň 40% podílu dostačující pro potvrzení existence společného ovládání. V situaci 3. žádná jiná osoba nebo jiné osoby jednající ve shodě nedisponují stejným nebo vyšším podílem, a proto jsou všechny podmínky stanovené českým obchodním právem splněny. Vyhláška č. 500/2002 Sb. vyžaduje, aby při sestavování konsolidované účetní závěrky při zahrnutí účetní jednotky pod společným vlivem do konsolidované účetní závěrky byla použita poměrná metoda konsolidace. Avšak v Českém účetním standardu č. 20 je pro použití poměrné metody zakotvena podmínka rovnosti podílu na základním kapitálu jednotlivých osob, které při ovládání jednájí ve shodě. Obchodní právo však podmínku tohoto typu neukládá. Pokud by se bez dalšího zvážení smysluplnosti ustanovení v Českém účetním standardu č. 20 i přesto z jeho znění vycházelo, nemohla by se použít poměrná metoda, která se při společném ovládání podle vyhlášky použít má. Nastává tím paradoxní situace, kdy obchodní právo spoluovládání osob jednajících ve shodě potvrzuje, ale české účetní standardy nevhodnou podmínkou použití metody zakázají. Záleží na účetní jednotce, jestli tuto nesmyslnou podmínku bude nebo nebude při testování existence ovládání respektovat.

IAS 31 platný pro účetní závěrky, jejichž počátek účetního období byl před 1. 1. 2013, by na základě celkového 45% podílu na hlasovacích právech, drženého investory I1 a I2 (bez dalších významných oprávnění, jež by zabezpečily faktickou možnost spoluovládat společnost Z) za podmínek stanovených jako „situace 3.“ spoluovládání nepotvrdil. IFRS 11 vybízí i ke

zkoumání dalších skutečností, jakými jsou například obvyklá účast na valných hromadách, jejichž prostřednictvím jsou významné politiky jednotky Z řízeny, nebo rozložení dalších akcionářů a testování, zda mezi těmito drobnými akcionáři existují další dohody o společném postupu při rozhodování o jednotce Z. Podmínky vymezené v situaci 3. naznačují, že valných hromad se zúčastňuje přibližně 90 % držitelů hlasovacích práv. Stačí, když jeden z drobných akcionářů bude hlasovat jinak než zbývající nevýznamní držitelé hlasovacích práv a IFRS 11 potvrdí existenci spoluovládání investorům I1 a I2.

Pokud by se valných hromad zúčastňovali všichni akcionáři, tj. včetně akcionářů držících 15 % hlasovacích práv na základě svých jednotlivých podílů, jejichž výše se pohybuje v intervalu od 0,1 % do 1 %, a neexistovaly-li by mezi nimi dohody o společném postupu na řízení jednotky Z, pak by i v této situaci test spoluovládání podle podmínek stanovených v IFRS 11 spoluovládání potvrdil.

Závěr

Vymezení osoby, která ovládá, nebo osob, které společně (resp. ve shodě) ovládají jinou osobu, je velmi důležité pro vymezení skupiny, za niž mají být sestaveny konsolidované účetní výkazy, a zároveň i pro výběr metody, pomocí které se účetní výkazy jednotlivých společností do konsolidované závěrky zahrnují. Tam, kde existuje ovládání, obvykle vzniká ovládající tj. mateřské společnosti povinnost sestavit konsolidované účetní výkazy za celý konsolidační celek². Nejsou-li podmínky pro test, zda osoba ovládá jinou osobu, vymezeny dostatečně přesně a spolehlivě, může tak tato osoba navenek vystupovat jako osoba ovládající, přestože touto osobou ve skutečnosti není. Kromě toho, že tato osoba je dále také povinna sestavit konsolidované účetní výkazy, může navíc docházet k tomu, že tyto výkazy mohou jejich uživatelům vytvořit mylnou představu o velikosti a o základních ukazatelích skupiny, kterou ovládá jednotka, jež tyto konsolidované výkazy sestavila.

Na rozdíl od Mezinárodních standardů účetního výkaznictví, které dávají ucelený rámec a návod k tomu, co všechno a jak testovat, aby bylo ovládání investorovi potvrzeno, český zákon o obchodních korporacích uvádí pouze minimum podmínek, na základě nichž je potvrzeno ovládání osobě nebo osobám jednajícími ve shodě. V řadě situací, z nichž některé byly v příspěvku uvedeny, by bylo vhodné vzít v úvahu i další skutečnosti, které mohou skutečné ovládání či spoluovládání konkrétní účetní jednotky potvrdit nebo vyvrátit. Zákon o obchodních korporacích nově snížil podmínku, vážící se k procentuální výši drženého podílu na hlasovacích právech, na 30 %. Při splnění dvou podpůrných podmínek (že žádná jiná osoba nedrží stejný nebo vyšší podíl a na posledních třech řádných ročních valných hromadách tento podíl představoval více než polovinu hlasovacích práv) se držitel (nebo držitelé jednající ve shodě) označují za osobu (nebo osoby) ovládající. Z takto stanovených zákonných podmínek je zřejmé, že je může splnit a stát se tak osobou ovládající více osob, než kolik osob by se stalo osobou ovládající, pokud by se ovládání testovalo podle podmínek stanovených v předchozím znění českého obchodního práva, tj. podle obchodního zákoníku, a, bohužel, i více osob, než kolik jich reálně ovládá jinou účetní jednotku.

Literatura:

- [1] Alfredson, K. aj. (2007): *Applying International Financial Reporting Standards*. Hoboken, Wiley, 2007.

² Blíže o tom, za jakých okolností má mateřská společnost povinnost sestavit konsolidované účetní výkazy a kdy je od této povinnosti osvobozena – viz Zelenka V. (2011).

- [2] Bělohlávek, A. J. aj. (2013): *Komentář k zákonu o obchodních korporacích*. Praha, Aleš Čeněk, 2013.
- [3] IASCF (2005): *Mezinárodní standardy účetního výkaznictví (IFRS)*. Praha, Svaz účetních, 2005.
- [4] Picker R. aj. (2012): *Applying International Financial Reporting Standards*. Hoboken, Wiley, 2012.
- [5] Štenglová, I. aj. (2010): *Obchodní zákoník – Komentář*. Praha, C. H. Beck, 2010.
- [6] Štenglová, I. – Havel, B. aj. (2014): *Zákon o obchodních korporacích*. Praha, C. H. Beck, 2013.
- [7] Zelenka, V. (2011): *Konsolidační celek podle naší úpravy účetnictví*. Finanční řízení & controlling v praxi, 2011, roč. 2, č. 6, s. 29-33.
- [8] Zelenka, V. – Zelenková, M. (2011): *Nové a novelizované IFRS týkající se konsolidace a ekvivalenční metody*. Finanční řízení & controlling v praxi, 2011, roč. 2, č. 9, s. 21-27.
- [9] Zelenka, V. – Zelenková, M. (2013): *Konsolidace účetních výkazů. Principy a praktické aplikace*. Praha, Ekopress, 2013.

Změny v pojetí ovládání a spoluovládání

Marie Zelenková

ABSTRAKT

Během posledních několika let byla přijata řada změn ve vymezení pojmu ovládání a spoluovládání, a to jak v české legislativě, tak i v Mezinárodních standardech účetního výkaznictví. Příspěvek se zabývá charakteristikou těchto změn a srovnáním současného pojetí termínu ovládání a spoluovládání podle české legislativy oproti tomu, jak tyto dva pojmy aktuálně vymezují IFRS. Na ilustrativních příkladech jsou naznačena kritická místa, kde dochází k zásadním odlišnostem mezi současným zněním zákona o obchodních korporacích a účetní legislativy oproti IFRS 10 a IFRS 11. Příspěvek porovnává i změny ve znění současného zákona o obchodních korporacích oproti předchozímu znění obchodního zákoníku.

Klíčová slova: IFRS; Legislativa; Konsolidační celek; Ovládání; Podíl; Spoluovládání.

Changes of Control and Joint-control Approaches

ABSTRACT

Definition of control and join-control changed during last years in both Czech accounting legislation and International Financial Reporting Standards. This paper deals with character of these changes. This paper also includes comparison of current treatment of control and join-control according to the Czech legislation and according to IFRS. Illustrative examples and cases indicate critical points where are found the substantial differences between Act on Business Corporations as amended with the Czech accounting legislation and IFRS 10 and IFRS 11 respectively. This paper also collates definition of control according to the Act on Business Corporations with definition of control according to the Commercial Code.

Key words: IFRS; Legislation; Group; Control; Interest; Joint-Control.

JEL classification: M41.